

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه صنعتی اصفهان

دانشکده کشاورزی

ارزیابی تطبیقی موفقیت شرکتهای تعاونی تولید روستایی با دیگر نظامهای بهره‌برداری کشاورزی در شهرستانهای کاشان و آران و بیدگل

پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی

نادر مزینی

استاد راهنما

دکتر امیرمظفر امینی

دانشگاه صنعتی اصفهان

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی آقای نادر مزینی

تحت عنوان

ارزیابی تطبیقی موفقیت شرکتهای تعاونی تولید روستایی با دیگر نظامهای بهره‌برداری کشاورزی در شهرستانهای کاشان و آران و بیدگل

در تاریخ ۱۳۸۶/۴/۱۲ توسط کمیته تخصصی زیر مورد بررسی و تصویب نهایی قرار گرفت.

دکتر امیرمظفر امینی	۱- استاد راهنمای پایان نامه
دکتر علی محمد میدی	۲- استاد مشاور پایان نامه
دکتر جواد میرمحمدصادقی	۴- استاد داور پایان نامه
دکتر آقافخر میرلوحی	۵- استاد داور پایان نامه
دکتر بهرام شریف‌نبی	سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده

سپاسگزاری

از اینکه فرصتی دست داد تا از خرمن دانش خوشه‌ای دیگر برچینم خدا را سپاسگزارم. در طول دوران پر فراز و نشیب زندگی شکستها و موفقیت‌هایی داشته‌ام که بدون تردید موفقیت‌های آن، به ویژه موفقیت اخیر، مرهون لطف الهی، کمک پدر و مادر، خانواده و همه‌ی معلمان و مریبان دلسوز و زحمتکش بوده است که بدین وسیله از همگی آنان تقدیر می‌نمایم.

در ابتدا لازم است از همسرم بخاطر تشویق، همراهی و حمایت همه جانبه‌اش در طول دوران تحصیل اینجانب در دوره‌ی کارشناسی ارشد، تشکر ویژه‌ای داشته باشم.

همچنین از استاد گرامیم جناب آقای دکتر امینی که با آموزش و راهنمایی‌های ارزنده خویش در طول این دوره و همچنین در جایگاه استاد راهنمای این تحقیق، لطف بی‌دریغی نسبت به اینجانب داشته و راه را بر من هموار نمودند، صمیمانه تشکر می‌نمایم و برای ایشان آرزوی موفقیت دارم. از اساتید محترم گروه جناب آقای دکتر میرمحمدصادقی و دکتر خاتون‌آبادی به خاطر آنچه که از ایشان آموخته‌ام، قدردانی می‌کنم. از جناب آقای دکتر میبدی که در سمت استاد مشاور این پژوهش، زحمات زیادی تقبل نموده تشکر می‌کنم. از جناب آقایان دکتر میرلوحی و دکتر میرمحمدصادقی که در جایگاه استادان داور این پایان‌نامه، با دقت و اهتمام خاصی، متن تحقیق را مطالعه نموده و نظرات اصلاحی و تکمیلی ارزشمندی مطرح نمودند، سپاسگزارم. همچنین از آقای دکتر شریف نبی، مسؤول محترم تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی، که در تکمیل این مطالعه تلاش نمودند نیز عرض سپاس دارم.

از آقایان رسول مالکی و محمد تقوی و خانمها رحیم‌زاده و باباخانی، هم‌دوره‌ای های گرامیم تشکر می‌نمایم. از آقای رسول مالکی که در طول دوران تحصیل در این مقطع و به ویژه در زمینه‌ی تکمیل پایان‌نامه، لطف خاصی نسبت به من داشته و مرا همراهی و یاری نمودند سپاسگزار می‌نمایم.

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات

و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه،

متعلق به دانشگاه صنعتی اصفهان است.

تقدیم به:

همسر مهربانم،

و

دختر دلبندم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
هفت	فهرست مطالب
ده	فهرست جداول
۱	چکیده

فصل اول

۲	مقدمه
۲	۱-۱- اهمیت کشاورزی در کشورهای در حال توسعه
۵	۲-۱- اصلاحات ارضی در دنیا و ایران
۷	۳-۱- تشکلهای یا نظامهای بهره‌برداری ایجاد شده به دنبال اصلاحات ارضی در ایران
۸	۴-۱- الگوی توسعه‌ی کشاورزی
۱۰	۵-۱- سازماندهی بهره‌برداران به عنوان راهکار اصلی توسعه کشاورزی
۱۴	۶-۱- اهمیت و ضرورت ایجاد نظام بهره‌برداری تعاونی
۱۶	۷-۱- وضعیت موجود نظامهای بهره‌برداری در ایران
۱۶	۸-۱- سابقه‌ی پژوهش در خصوص تعاونیهای تولید روستایی
۲۱	۹-۱- گمانه‌های پژوهش

فصل دوم

۲۴	ادبیات موضوع
۲۴	۱-۲- مفهوم نظام بهره‌برداری
۲۶	۲-۲- انواع نظامهای بهره‌برداری
۲۷	۳-۲- ویژگیهای نظام بهره‌برداری دهقانی
۲۸	۴-۲- تعاونیهای تولید روستایی
۳۰	۵-۲- ویژگیهای تعاونیهای مشاع روستایی
۳۲	۶-۲- شرکتهای سهامی زراعی
۳۴	۷-۲- کشت و صنعتها
۳۴	۸-۲- کارکرد، کارایی و عملکرد نظام بهره‌برداری
۳۶	۹-۲- تامین نیازهای بهره‌برداران به عنوان یکی از اهداف یا کارکردهای مهم نظام بهره‌برداری
۳۶	۱۰-۲- آشنایی با مفهوم تعاون و تعاونی
۳۹	۱۱-۲- سابقه‌ی انجام فعالیتهای تعاونی در جهان و ایران

فصل سوم

- روش شناسی پژوهش ۴۲
- ۱-۳- تعاریف عوامل و متغیرهای مورد استفاده در پژوهش ۴۹
- ۲-۳- جامعه آماری پژوهش و روش انتخاب نمونه ۵۱
- ۳-۳- تحلیل روابط بین عوامل موثر بر کارایی نظامهای بهره‌برداری ۵۶
- ۱-۳-۳- عامل اجتماعی ۵۷
- ۲-۳-۳- عامل فنی ۵۷
- ۳-۳-۳- عامل اقتصادی ۵۸
- ۴-۳-۳- عامل زیست محیطی ۵۸
- ۵-۳-۳- عامل مدیریت ۵۸
- ۴-۳- رویی و پایایی تحقیق ۵۹
- ۵-۳- آزمونهای آماری مورد استفاده ۶۱
- ۶-۳- قلمرو جغرافیایی عملیات میدانی پژوهش ۶۴
- ۱-۶-۳- شهرستان کاشان ۶۴
- الف) وضعیت نظامهای بهره‌برداری شهرستان ۶۵
- ب) انتخاب مناطق و مزارع منتخب شهرستان کاشان به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری، با توجه به هدف پژوهش ۶۶
- ۲-۶-۳- شهرستان آران و بیدگل ۶۷
- ۷-۳- موارد اهمیت و مشکلات پژوهش ۷۱

فصل چهارم

- یافته‌های پژوهش ۷۴
- ۱-۴- یافته‌های پژوهش به روش آمار توصیفی ۷۴
- ۲-۴- آزمون گمانه‌ی ۱ ..... ۹۲
- ۱-۲-۴- در سطح کشور ۹۲
- ۲-۲-۴- در سطح جامعه آماری پژوهش ۹۳
- ۳-۴- یافته‌های پژوهش به روش آمار تحلیلی ۹۶
- ۱-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۲ ..... ۹۷
- ۲-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۱-۲ ..... ۹۸
- ۳-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۲-۲ ..... ۹۹
- ۴-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۳-۲ ..... ۱۰۰
- ۵-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۳ ..... ۱۰۲
- ۶-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۱-۳ ..... ۱۰۳
- ۷-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۲-۳ ..... ۱۰۴
- ۸-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۳-۳ ..... ۱۰۵

۱۰۶.....	۹-۳-۴- رابطه‌ی سطح دانش فنی کشاورزی و عملکرد در واحد سطح.....
۱۱۱.....	۱۰-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۴.....
۱۱۲.....	۱۱-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۱-۴.....
۱۱۴.....	۱۲-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۲-۴.....
۱۱۵.....	۱۳-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۳-۴.....
۱۱۷.....	۱۴-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۵.....
۱۲۰.....	۱۵-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۶.....
۱۲۱.....	۱۶-۳-۴- آزمون گمانه‌ی ۷.....

فصل پنجم

۱۲۲.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادها.....
۱۲۲.....	۱-۵- در خصوص اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی یا یکجاسازی کشت.....
۱۲۳.....	۲-۵- در خصوص سازماندهی کشاورزان.....
۱۲۳.....	۳-۵- ارتقای سطح دانش فنی کشاورزان.....
۱۲۳.....	۴-۵- در خصوص تعاونیهای تولید روستایی.....
۱۲۴.....	۱-۴-۵- عدم آگاهی مسئولان و اعضای تعاونی تولید از اهداف تعاون.....
۱۲۴.....	۲-۴-۵- مشکل ساختار مدیریتی و روند خودگردانی تعاونیهای تولید.....
۱۲۵.....	۵-۵- در خصوص تعاونیهای مشاع.....
۱۲۵.....	۶-۵- در مورد گروه دهقانی برخوردار.....
۱۲۸.....	منابع.....
۱۳۳.....	چکیده‌ی انگلیسی.....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۳-۱: عوامل، معرفها و ابعاد موثر بر کارایی نظام بهره‌برداری (عامل اجتماعی).....	۴۶
جدول ۳-۲: عوامل، معرفها و ابعاد موثر بر کارایی نظام بهره‌برداری (عامل اقتصادی).....	۴۷
جدول ۳-۳: عوامل، معرفها و ابعاد موثر بر کارایی نظام بهره‌برداری (عامل فنی).....	۴۸
جدول ۳-۴: عوامل، معرفها و ابعاد موثر بر کارایی نظام بهره‌برداری (عامل مدیریت).....	۴۹
جدول ۳-۵: مشخصات کل بهره‌برداران و بهره‌برداران منتخب عضو نظامهای مختلف بهره‌برداری شهرستان کاشان.....	۵۴
جدول ۳-۶: مشخصات نظامهای بهره‌برداران شهرستان آران و بیدگل به تفکیک منطقه‌ی فعالیت (بخش).....	۵۵
جدول ۳-۷: تعیین تعداد نمونه در طبقات مختلف نظام یا گروههای مورد مقایسه در پژوهش.....	۵۶
جدول ۳-۸: آماره‌های مربوط به سنجش پایایی و روایی گویه‌ها و متغیرهای پژوهش.....	۶۱
جدول ۳-۹: محاسبه‌ی وزن گویه‌های شاخصهای فنی، اقتصادی و مدیریتی به روش تحلیل عاملی.....	۶۲
جدول ۳-۱۰: محاسبه‌ی وزن گویه‌های شاخص اجتماعی به روش تحلیل عاملی و استفاده از جدول.....	۶۳
جدول ۳-۱۱: برخی از مشخصات بهره‌برداران بخش کشاورزی شهرستان کاشان به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری.....	۶۵
جدول ۳-۱۲: برخی مشخصات بهره‌برداران بخش کشاورزی شهرستان آران و بیدگل به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری.....	۶۸
جدول ۳-۱۳: مشخصات بهره‌برداران تحت پوشش تعاونی تولید شهرستان آران و بیدگل به تفکیک عضو و غیرعضو.....	۶۹
جدول ۳-۱۴: تعداد و درصد بهره‌برداران پاسخ‌گویان تحقیق به تفکیک نام روستا.....	۷۲
جدول ۴-۱: مشخصات پاسخ‌گویان جامعه‌ی آماری به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری.....	۷۴
جدول ۴-۲: قلمرو پژوهش از نظر محل فعالیت کشاورزی (شهرستان و بخش).....	۷۵
جدول ۴-۳: مشخصات بهره‌برداران از نظر شغل اصلی و فرعی.....	۷۶
جدول ۴-۴: وضعیت سنی جامعه‌ی آماری تحقیق.....	۷۶
جدول ۴-۵: مشخصات جامعه‌ی آماری از نظر سابقه‌ی کار کشاورزی.....	۷۷
جدول ۴-۶: وضعیت سطح سواد جامعه‌ی آماری.....	۷۷
جدول ۴-۷: درصد فراوانی جامعه‌ی آماری در هر یک از طبقات سطح سواد به تفکیک نوع نظام.....	۷۸
جدول ۴-۸: تفکیک طبقات بهره‌برداران از نظر سطح مالکیت زمین.....	۷۹
جدول ۴-۹: وضعیت بهره‌برداران از نظر تعداد قطعات زمین (کشت).....	۷۹
جدول ۴-۱۰: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش در خصوص موضوع رضایت شغلی.....	۸۰
جدول ۴-۱۱: مسئولان مرتبط با بهره‌برداران نظامهای مختلف بهره‌برداری در رابطه با معرف رضایت از مسئولان.....	۸۱
جدول ۴-۱۲: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش در خصوص جنبه‌های معرف پیشرفت شغلی.....	۸۲
جدول ۴-۱۳: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص موضوع مشارکت.....	۸۳
جدول ۴-۱۴: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص موضوع تاثیر مشارکت.....	۸۴
جدول ۴-۱۵: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص سطح ارتباط با کانالهای ارتباطی.....	۸۵
جدول ۴-۱۶: مشخصات کانالهای ارتباطی بهره‌برداران در رابطه با نظامهای مختلف بهره‌برداری.....	۸۵
جدول ۴-۱۷: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص تاثیر ارتباط با کانالهای ارتباطی.....	۸۶

- جدول ۴-۱۸: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص عملکرد جهاد کشاورزی در زمینه‌ی تهیه و توزیع نهاده، ارائه خدمات فنی (آموزش کشاورزی) و وام ۸۷
- جدول ۴-۱۹: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش پیرامون عملکرد جهاد کشاورزی در زمینه‌ی بازاریابی و بیمه ۸۸
- جدول ۴-۲۰: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش پیرامون عملکرد جهاد کشاورزی در زمینه‌ی امور زیربنایی ۸۹
- جدول ۴-۲۱: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش پیرامون عملکرد جهاد کشاورزی در سایر زمینه‌ها ۹۰
- جدول ۴-۲۲: نظرات جامعه‌ی آماری پژوهش در خصوص تاثیر مولفه‌های مدیریت ۹۱
- جدول ۴-۲۳: نظرات جامعه‌ی آماری در خصوص اهمیتی که جهاد کشاورزی به مدیریت می‌دهد ۹۲
- جدول ۴-۲۴: مقایسه‌ی نظامهای بهره‌برداری دو شهرستان از نظر متوسط سطح بهره‌برداری زمین به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری ۹۴
- جدول ۴-۲۵: مقایسه‌ی وضعیت برخورداری نظامهای بهره‌برداری شهرستان آران و بیدگل از خدمات زیر بنایی، ادوات و ماشینهای کشاورزی ۹۵
- جدول ۴-۲۶: مقایسه‌ی بین نظامها از نظر میانگین وزنی شاخصهای پژوهش بر اساس آزمون F ۹۷
- جدول ۴-۲۷: مقایسه‌ی میانگین وزنی متغیرهای شاخص اجتماعی بر اساس آزمون دانکن ۹۷
- جدول ۴-۲۸: مقایسه‌ی بین نظامها از نظر میانگین وزنی عوامل و معرفهای شاخص اجتماعی پژوهش، بر اساس آزمون F ۹۸
- جدول ۴-۲۹: میانگین وزنی متغیرهای عامل رضایت شغلی از شاخص اجتماعی بر اساس آزمون دانکن ۹۸
- جدول ۴-۳۰: میانگین وزنی متغیرهای معرف سطح ارتباط با کانالهای ارتباطی شاخص اجتماعی بر اساس آزمون دانکن ۹۹
- جدول ۴-۳۱: میانگین وزنی متغیرهای معرف «میزان مشارکت»، از شاخص اجتماعی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۰
- جدول ۴-۳۲: مقایسه‌ی میانگین وزنی متغیرهای شاخص فنی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۲
- جدول ۴-۳۳: مقایسه‌ی بین نظامها از نظر میانگین وزنی عوامل و معرفهای شاخص فنی پژوهش، بر اساس آزمون F ۱۰۳
- جدول ۴-۳۴: میانگین وزنی متغیرهای عامل زیربنایی از شاخص فنی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۳
- جدول ۴-۳۵: میانگین وزنی متغیرهای معرف سطح دانش فنی از شاخص فنی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۴
- جدول ۴-۳۶: میانگین وزنی گویه‌ی عملکرد گندم از شاخص فنی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۵
- جدول ۴-۳۷: میانگین وزنی گویه‌ی عملکرد جو از شاخص فنی بر اساس آزمون دانکن ۱۰۵
- جدول ۴-۳۸: رابطه‌ی سطح دانش فنی بهره‌برداران با عملکرد گندم، به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری ۱۰۷
- جدول ۴-۳۹: رابطه‌ی همبستگی بین سطح دانش فنی کشاورزی و عملکرد گندم بر اساس آزمون همبستگی کندال - تائو ۱۰۸
- جدول ۴-۴۰: رابطه‌ی همبستگی بین سطح دانش فنی کشاورزی و عملکرد گندم بر اساس آزمون همبستگی اسپیرمن ۱۰۸
- جدول ۴-۴۱: رابطه‌ی سطح دانش فنی بهره‌برداران با عملکرد جو، به تفکیک نوع نظام بهره‌برداری ۱۰۹
- جدول ۴-۴۲: رابطه‌ی همبستگی بین سطح دانش فنی کشاورزی و عملکرد جو بر اساس آزمون همبستگی کندال - تائو ۱۱۰
- جدول ۴-۴۳: رابطه‌ی همبستگی بین سطح دانش فنی کشاورزی و عملکرد جو بر اساس آزمون همبستگی اسپیرمن ۱۱۰
- جدول ۴-۴۴: مقایسه‌ی میانگین وزنی متغیرهای شاخص اقتصادی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۱
- جدول ۴-۴۵: مقایسه‌ی بین نظامها از نظر میانگین وزنی عوامل شاخص اقتصادی پژوهش، بر اساس آزمون F ۱۱۲
- جدول ۴-۴۶: میانگین وزنی متغیرهای عامل «پس انداز» شاخص اقتصادی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۲

- جدول ۴-۴۷: میانگین وزنی متغیرهای عامل «بازاریابی و بیمه» شاخص اقتصادی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۴
- جدول ۴-۴۸: میانگین وزنی متغیرهای عامل «نهاد، خدمات فنی و وام» شاخص اقتصادی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۵
- جدول ۴-۴۹: مقایسه‌ی میانگین وزنی متغیرهای شاخص مدیریتی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۷
- جدول ۴-۵۰: مقایسه‌ی بین نظامها از نظر میانگین وزنی عوامل شاخص مدیریتی پژوهش، بر اساس آزمون F ۱۱۷
- جدول ۴-۵۱: میانگین وزنی متغیرهای عامل برنامه‌ریزی از شاخص مدیریتی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۸
- جدول ۴-۵۲: میانگین وزنی متغیرهای عامل نظارت و ارزشیابی از شاخص مدیریتی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۸
- جدول ۴-۵۳: میانگین وزنی متغیرهای عامل سازماندهی از شاخص مدیریتی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۹
- جدول ۴-۵۴: میانگین وزنی متغیرهای عامل انگیزش از شاخص مدیریتی بر اساس آزمون دانکن ۱۱۹

چکیده

با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و همچنین ساختار و اهداف بخش کشاورزی در دنیا، شکل‌های گوناگونی از نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی وجود دارند. مهم‌ترین شکل‌های نظام‌های بهره‌برداری در ایران، تجاری، تعاونی و دهقانی است. شرکتهای تعاونی تولید روستایی یکی از انواع مهم نظام تعاونی در ایران است که فعالیت آن از سال ۱۳۵۲ هجری خورشیدی آغاز گردیده و به نظر می‌رسد که این نظام بهره‌برداری توانسته باشد تا به امروز، منشأ تحولاتی در محدوده‌ی فعالیت خود شده باشد. سوابق پژوهش در خصوص تعاونیهای تولید نشان می‌دهد که این نظام از نظر شاخصهای ارزیابی کارایی نظام‌ها، به موفقیت‌هایی دست یافته است. با توجه به موفقیت نسبی شرکتهای تعاونیهای تولید روستایی، بر آن شدیم تا با مقایسه‌ی تطبیقی کارایی این نظام با دیگر نظام‌های بهره‌برداری، رتبه و جایگاه این نظام را از نظر شاخصهای ارزیابی کارایی نظام به دست آورده و در خصوص امکان جایگزینی آن، با نظام بهره‌برداری دهقانی به نتایجی دست یابیم.

جامعه‌ی آماری این تحقیق، بهره‌برداران بخش کشاورزی دو شهرستان کاشان و آران و بیدگل و روش جمع‌آوری داده‌ها، به صورت اسنادی و پیمایشی بوده است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش، به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و همچنین روش مصاحبه و تکمیل پرسشنامه، جمع‌آوری گردید. در این پژوهش برای اولین بار، نظام بهره‌برداری دهقانی به دو طبقه‌ی «دهقانی» و «دهقانی برخوردار» تفکیک گردیده و کارایی آنها با سه نظام تعاونی تولید، تعاونی مشاع، و تجاری مورد مقایسه قرار گرفت. روش انتخاب نمونه، به صورت تصادفی طبقاتی بوده که با توجه به وجود پنج نوع نظام و سه منطقه‌ی جغرافیایی، تعداد ۴۸۶ نمونه از ۱۵ طبقه، انتخاب گردید. نتایج نشان داد که از نظر شاخصهای مورد مقایسه، در مجموع نظام تعاونی تولید پس از نظام تجاری در رتبه‌ی دوم قرار گرفته و نسبت به دیگر نظامها برتر تشخیص داده شد.

فصل اول

مقدمه

۱-۱- اهمیت کشاورزی در کشورهای در حال توسعه

کشاورزی یکی از قدیمی‌ترین فعالیت‌های تاریخ بشر است. کشاورزی طی سه مرحله‌ی مقدماتی، کشاورزی اولیه و کشاورزی مدرن متحول گردیده است. سطح نیازهای فرهنگی کشاورزان در طول زمان، مراحل توسعه را تعیین می‌کند. طی این سه مرحله، نیازهای کشاورزان از نیاز به توان فیزیکی و کاربرد فنون سنتی کشاورزی به اجرای علوم و فنون کشاورزی مدرن تغییر یافته است. بدون این تغییر، پیشرفت در زمینه‌ی کشاورزی امکان پذیر نبوده است. کشاورزی مدرن از اوایل دهه ۱۹۴۰ از قرن گذشته و هنگامیکه کشورهای پیشرفته با کاربرد علوم و فناوری در کشاورزی سنتی شروع به ایجاد پیشرفت در کشاورزی خود نمودند، آغاز گردید. مهمترین ویژگی اصلی این پیشرفت در بهره‌وری کشاورزی بود که به سطح بی سابقه‌ای رسید. یک کشاورز می‌توانست بیش از یک صد ایکر^۱ را زیرکشت ببرد یا یک صد رأس گاو یا هزاران قطعه ماکیان پرورش دهد. بیش از هزار کیلو دانه یا چندین هزار کیلو گرم گوشت، شیر یا تخم مرغ تولید نماید و برای ده‌ها نفر از مردم غذا تولید کند. در زمانی در حدود نیم قرن، اشاعه و کاربرد علوم و فناوری کشاورزی مدرن موجب رشد بی سابقه کشاورزی گردید. بر اساس بررسی‌های انجام شده ۶۰ تا ۸۰ درصد نیروی پیش‌برنده کشاورزی مدرن مربوط به علم و فناوری بوده است [۶۱].

بنابراین، لازمی توسعه‌ی کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، بهره‌گیری از فناوری و دانش روز در این بخش و گسترش و تعمیم دانش فنی در بین بهره‌برداران بخش کشاورزی در این کشورهاست.

«شولتز» در خصوص اهمیت دستیابی به دانش کشاورزی در سال ۱۹۶۴ گفته است:

کشاورزی که مانند اجدادش کشاورزی می کند، نمی تواند غذای زیادی تولید کند، اگرچه زمین خوبی در اختیار داشته باشد و به سختی کار کند. در مقابل کشاورزی که به دانش کشاورزی دسترسی دارد و می داند که چگونه از دانش خود در مورد، خاک، گیاه، حیوانات و ماشین استفاده کند، می تواند غذای فراوانی تولید کند، هرچند که زمینش فقیر باشد. او می تواند آنقدر تولید کند که برادران و همسایگانش از روستا به شهر بروند و زندگی خود را در شهر دنبال کنند [۷۱].

متأسفانه دستیابی به علوم و فنون مدرن و اشاعه و توسعه فناوری به روز در بخش کشاورزی در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، همواره با مشکلات زیادی رو به رو بوده است. این کشورها به دلیل وجود مشکلات متعدد ساختاری و اقتصادی نتوانسته اند به پیشرفت قابل ملاحظه ای در این زمینه دست یابند. ضعف در زمینه دستیابی به فناوری به روز و مهمتر از آن، عدم موفقیت در زمینه اشاعه و توسعه فناوری مورد نیاز در بین کشاورزان و بهره برداران بخش کشاورزی، موجب عقب افتادگی کشورهای در حال توسعه در این بخش بوده است.

بانک جهانی تخمین می زند که در حدود ۱/۵ میلیارد نفر در دنیا از فقر رنج می برند، این افراد با کمتر از ۱ دلار در روز زندگی خود را می گذرانند و اگر این وضعیت ادامه پیدا کند، جمعیت این گروه از افراد در سال ۲۰۱۵ میلادی به ۱/۹ میلیارد نفر افزایش می یابد. اگرچه برخی موفقیتها در زمینه کاهش فقر در مناطقی از پاره ای از کشورهای در حال توسعه حاصل شده است، اما اختلاف بین کشورهای فقیر و غنی در حال افزایش است. گرسنگی و سوء تغذیه حدود ۴/۴ میلیارد نفر جمعیتی که در کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند با بسیاری از نابرابری های اجتماعی پیوند خورده است. به علاوه تداوم فشار بر رشد جمعیت که تخمین زده می شود، از ۶ میلیارد نفر در سال ۱۹۹۹ به ۷/۵ میلیارد نفر در سال ۲۰۲۰ میلادی خواهد رسید، به عنوان عامل مضاعفی در تحلیل ابعاد اجتماعی گرسنگی و فقر و رشد نرخ شهرنشینی، مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه مطرح می باشد [۵۰].

در حال حاضر از هر ده نفر فقیر، هفت نفر در روستاها زندگی می کنند. بنابر این رشد بخش کشاورزی نقش مهمی در افزایش درآمد فقرا دارد، زیرا علاوه بر افزایش درآمد، به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اشتغالزایی منجر می شود. تجارت نیز نقش مهمی در بهبود وضعیت امنیت غذایی و رشد بخش کشاورزی دارد. بر اساس برخی برآوردها، میزان افزایش بالقوه رفاه در جهان بر اثر آزادسازی تجارت محصولات کشاورزی، بیش از ۱۶۵ میلیارد دلار است، اما پیشرفت در زمینه تجارت محصولات کشاورزی برای کشورهای در حال توسعه محدود بوده و هنوز مزایای آن شناخته نشده است. در حال حاضر منافع حاصل از تجارت آزاد محصولات کشاورزی عاید کشورهای توسعه یافته می گردد [۳۰].

برای تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه، مخصوصاً در ۸۲ کشور کم درآمد کم غذا (LIFDCS)^۱ که به وسیله سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی FAO شناسایی شده اند، بخش

کشاورزی به طور قابل ملاحظه ای از نظر تولید برای بازار داخلی و صادرات عقب مانده است. در همین حال در بیشتر این کشورها بخش کشاورزی در مرکز اقتصاد آنها قرار دارد. کشاورزی سهم قابل توجهی از GDP و بخش قابل توجهی از اشتغال نیروی انسانی را به خود اختصاص می دهد. همچنین این بخش، منبع اصلی تامین ارز خارجی و تامین کننده سهم عمده ای از نیازهای غذایی و بخش اصلی درآمد روستاییان را به خود اختصاص می دهد. بنابر این پیشرفت چشمگیر در خصوص رشد اقتصادی و کاهش فقر و تامین امنیت غذایی در بیشتر این کشورها بدون توجه و اهتمام ویژه به افزایش ظرفیت های تولیدی بخش کشاورزی و سهم آن در توسعه اقتصادی، امکان پذیر نیست [۴۹].

جان ویلیام ملور در خصوص نقش کشاورزی در توسعه اقتصادی میگوید، توسعه اقتصادی با گذار از سهم غالب کشاورزی به سهم غالب صنعت و خدمات همراه بوده است. سهم نسبی بخش کشاورزی باید به سرعت کاهش یابد. آهنگ این گذار به آهنگ رشد کشاورزی بستگی دارد. رشد کشاورزی هر قدر سریعتر باشد، اهمیت نسبی آن در اقتصاد با سرعت بیشتری کاهش می یابد زیرا درآمد اضافی کشاورزی عمدتاً در بخش غیر کشاورزی هزینه می شود و بدین ترتیب حتی به آهنگ رشد بخش غیر کشاورزی سرعت بیشتری می بخشد. کاهش نسبی سهم بخش کشاورزی اغلب این تعبیر نادرست را به ذهن می - رساند که می توان کشاورزی را به نفع بخش هایی که رشد سریعتری دارند، نادیده گرفت. در حالی که درست بر عکس این تعبیر صادق است و برای سرعت بخشیدن به گذار اقتصادی مطلوب، باید کشاورزی را تشویق کرد. علاوه بر این، اگر در گذار اقتصادی نقش عمده ای به کشاورزی داده شود، توسعه شهرنشینی از الگوی سالمی پیروی خواهد کرد. زیرا وقتی کشاورزی محرک اقتصاد باشد، شهرهای کوچکی که به عنوان بازار مناطق کشاورزی عمل می کنند به سرعت رونق می یابند و رشد می کنند.

در کشورهایی مانند ایران که درآمد متوسطی دارند، سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی تا حدود زیادی کاهش یافته است. اما کشاورزی در این کشورها با در اختیار داشتن ۱۵ الی ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی، هنوز یکی از مهم ترین بخشهای اقتصادی در اقتصاد آنها محسوب می شود. کشاورزی ضمن اینکه هنوز اهمیت خود را در رشد اقتصادی حفظ کرده است، از لحاظ عدالت اجتماعی و توزیع درآمد هم نقش عمده ای را در این کشورها دارد زیرا جمعیت روستایی هنوز حدود ۳۵ تا ۴۰ درصد کل جمعیت کشور را به خود اختصاص می دهد و بخش اعظم اقشار فقیر در روستاها زندگی می - کنند [۴۰].

علیرغم کاهش نسبی سهم بخش کشاورزی در اقتصاد کشورهای جهان، متاثر از تحولات جهانی در عرصه اقتصادی - اجتماعی، بخش کشاورزی ایران با در اختیار داشتن حدود، ۲۸ درصد اشتغال، ۲۶ درصد صادرات غیرنفتی و حدود ۸۵ درصد تولید مواد غذایی، هنوز یکی از مهم ترین بخشهای اقتصادی است. وجود تنوع آب و هوایی، ذخایر ژنتیکی، منابع عظیم خدادادی و مزیت در تولید محصولات کشاورزی از جمله قابلیت های بخش کشاورزی است [۱۰].

۱-۲- اصلاحات ارضی در دنیا و ایران

هانری مندارس در کتاب جوامع دهقانی می گوید: "اصلاحات ارضی همواره اقدامی است از طرف قدرت موجود جهت جلوگیری از شورش و انقلاب دهقانان و کاهش فشار جنبشهای دهقانی جهت دستیابی به آرمان مالکیت زمین. اصلاحات ارضی در دنیا به دنبال کنفرانس جهانی اصلاحات ارضی که توسط FAO در سال ۱۹۶۶ برگزار گردید، آغاز شد. این جنبش به هدف رهایی دهقانان از قیومیت و سلطه فئودال یا سرمایه داری که از رانت اراضی سود می بردند و خلع مالکیت آنها و توزیع مجدد زمین بین دهقانان، در سطح ۳۵ کشور به مرحله اجرا گذاشته شد. جنبش مزبور نتیجه انقلاباتی بود که در اروپای شرقی، چین و کوبا به وقوع پیوسته و در آنها اشتراکی کردن زمینها، یکی از اهداف سوسیالیسم محسوب می شد. مندارس در بخش دیگری از کتاب در خصوص نتایج اصلاحات ارضی و نقد آن می گوید، شاید مساحت زمین تخصیص داده شده به دهقان در جریان اصلاحات ارضی، به او اجازه دهد تا معاش خانواده خود را به شیوهی اقتصاد دهقانی خودمعیشتی تامین کند، اما هرگز به او اجازه نمی دهد که به یک بهره بردار کوچک از نوع بهره بردار اروپایی تبدیل شود. اصلاحات به دهقان به طور خاص و به جمعیت روستایی به طور عام، امکان می دهد که تغذیه بهتری داشته باشد، اما در مقابل به آنها امکان نمی دهد تا کشاورزی مولدی بنا کنند، چیزی که برای کشورهای در حال صنعتی شدن ضروری است. مسئولان اصلاحات که از این مشکلات آگاهند، معمولاً تشکیل تعاونی را به عنوان راهکار مقابله با این مشکل توصیه می کنند اما لازم است قبل از آغاز تشکیل تعاونیها، سنتهای جمعی و مشترک هر یک از کشورهای مجری اصلاحات ارضی و اقوام آنها مطالعه گردیده و سعی شود که نهادهایی منطبق با این سنتها ایجاد شود. به عقیده مندارس هیچیک از اصلاحات وسیع، به جز اصلاحاتی که در چین و مکزیک انجام گرفت، بر مبنای این اصول شکل نگرفته بودند.

حذف مالکان بزرگ و تبدیل دهقانان به مالکان، قاعدتاً باید بر اساس اعتقاد عمومی برای ایجاد طبقه دهقانی که به همان اندازه دهقان غربی مولد باشد و فراهم ساختن امکان گذار سریع از وضعیت کمبود به وضعیت تولید مازاد کفایت کند، اما این امر بیش از حد عجولانه به نظر می رسد و به منزله فراموش کردن این نکته است که شایستگی و قابلیت، بدین سرعت در دهقانان پدید نمی آید و مالک بزرگ همواره صرفاً یک انگل نیست بلکه بر عکس، معمولاً (به طور مستقیم یا از طریق واسطه)، نقش مقتدرانه و ضروری برای مدیریت روستا و انجام وظایف فنی (مثل نگهداری کانالهای آبیاری، تامین و ذخیره بذر، تامین اعتبار و غیره) داشته است. اصلاحات ارضی، نظام اجتماعی، اداری و سیاسی و مدارهای اقتصادی را از میان برد بدون آنکه جایگزینی مناسب برای آنها فراهم کند. در مدت کوتاهی نمی توان این وظایف را به تعاونی یا اداره های دولتی یا شورای منتخب دهستان و غیره واگذار کرد. تعجب آور نیست که تمامی موارد اصلاحات ارضی به گونه ای اجتناب ناپذیر کاهش منابع غذایی کشورها را به دنبال داشته است [۴۱].

البته لازم به توضیح است که تصویب قانون و اجرای اصلاحات ارضی در ایران، از نظر زمانی مقدم بر زمان تشکیل کنفرانس جهانی اصلاحات ارضی FAO در سال ۱۹۶۶ میلادی بوده است چرا که قانون

اصلاحات ارضی در ایران در تاریخ ۱۹ دی ماه ۱۳۴۰ هجری شمسی (معادل سالهای ۱۹۶۰ و ۱۹۶۱ میلادی)، به تصویب رسیده و از سال ۱۳۴۱ مرحله‌ی اول آن به مورد اجرا گذاشته شده است.

هدف اصلی پادشاه وقت ایران از اصلاحات ارضی، کاهش فشار سیاسی موجود بر نظام حاکم بود. به این ترتیب وی با تشویق ایالات متحده امریکا، دست به یک سلسله اقدامات اصلاح طلبانه زد که مهم‌ترین آنها اصلاحات ارضی بود. البته اصلاحات ارضی در ایران دلایل مختلفی داشته است. از جمله، کاهش قدرت سیاسی و اقتصادی بزرگ مالکان، ایجاد محبوبیت میان اقشار روستایی، افزایش سطح درآمد و توان اقتصادی زارعان، افزایش بهره‌وری و پیشگیری از مهاجرت به شهر [۶].

طالب در خصوص آثار اصلاحات ارضی می‌گوید: اصلاحات ارضی با حذف سیاسی مالک از روستاها و باز کردن پای دولت در روستاها، عملاً امکان داد که حدود ۲/۵ میلیون واحد بهره‌برداری خانوادگی پدید آمده پس از اصلاحات ارضی، توانایی لازم برای تامین نهاده‌های زراعی و کشاورزی را نداشته و حتی در همان آغاز با مشکل تامین آب مواجه شده و بسیاری از قناتهای کشور ویران شود. مهاجرت به شهرها به دلیل امکاناتی که برای کار در کارخانه‌ها فراهم شده بود، عدم توجه به واحدهای کوچک کشاورزی توسط دولت و سازمانهای به ظاهر حامی، خصوصاً در مرحله دوم و سوم اصلاحات ارضی، راه را برای ایجاد واحدهای بزرگ کشاورزی فراهم آورد. تعاونیهای روستایی که ظاهراً برای پر کردن خلاء ناشی از مدیریت مالک ایجاد شده بود، عمدتاً قادر به هیچ کمک موثری نبودند. تغییرات حاصله در جامعه روستایی کشور پس از اصلاحات ارضی را می‌توان در واقع جایگزینی دولت به جای ارباب و مالک دانست. تشکیل شرکتهای تعاونی روستایی از یک طرف و ایجاد انجمنهای ده از طرف دیگر، دو اقدام عمده‌ای بود که دولت در جهت پر کردن خلاء ناشی از حذف مالک انجام داد [۲۷].

برنامه‌های توسعه روستایی در ایران، در چند دهه اخیر، با اصلاحات ارضی شروع شد و با برنامه‌های دیگری نظیر ایجاد شرکتهای تعاونی روستایی، شرکتهای سهامی زراعی، کشت و صنعتها، تعاونیهای تولید روستایی و مشاعها ادامه یافت تا به دنبال خرد شدن و پراکندگی اراضی و ضعف مدیریت عمومی در روستا و مشکل زیرساختها، چاره‌ای اندیشیده شود و این چیزی نبود به جز جایگزینی دولت به جای ارباب. طی انجام سه مرحله اصلاحات ارضی ۱۷۰۱۵۲۲ خانوار زارع صاحب زمین شدند، اما در مراحل انجام اصلاحات ارضی به مسئله قطعه قطعه شدن و پراکندگی اراضی توجهی نشد. اهمیت این امر به خصوص از این جهت است که کوچک بودن و پراکندگی اراضی کشاورزی و واحدهای تولیدی در موارد زیادی برای استفاده از فنون پیشرفته و تجهیز زیربناها، استفاده از ماشین‌آلات و استفاده بهینه از آب با راندمان مناسب، محدودیتهایی ایجاد می‌کند. اصلاحات ارضی، کشاورزی ایران را از سلطه مناسبات ارباب رعیتی خارج نمود ولی در جهت متشکل نمودن زارعین در نظام نوین و مناسب چاره‌ای اندیشیده نشد و کشاورزان بر روی نسق‌های زراعی قبلی به کار پرداختند [۴].

برخی سیاستها که در راستای اجرای اصلاحات ارضی در ایران اعمال گردید، حالت دوگانگی یا مغایرت با یکدیگر نشان می‌دهد. به عنوان مثال می‌توان از ایجاد واحدهای کشت و صنعت از یک سو و

از سوی دیگر به تقسیم اراضی بزرگ مالکان و واگذاری آن به دهقانان اشاره نمود. که در هر دو مورد، به دلیل عدم اعمال مدیریت صحیح و کارآمد، عملکرد و کارایی مورد انتظار به هیچ وجه محقق نگردید. به نظر می‌رسد، مزایای اصلاحات ارضی ایران این بود که تعداد قابل توجهی از دهقانان صاحب زمین گردیده و کشاورزانی که در جریان اصلاحات ارضی صاحب زمین شدند، با رغبت بیشتری روی زمین خود کار کردند. اما در نقطه مقابل معایب این کار، تبدیل زمین به قطعات کوچک بود که برای مکانیزه کردن زمین به شکل امروزی مرسوم در بسیاری از کشورهای غربی یعنی با استفاده از ماشینهای بزرگ، مشکل ایجاد می‌کرد. متأسفانه به دلیل اینکه تاکنون در خصوص بومی سازی فناوری و طراحی الگوی مکانیزاسیون متناسب و سازگار با ساختار کشاورزی و نظام‌های بهره‌برداری موجود، به ویژه موضوع اندازه و تعدد قطعات کشت، اقدام چشمگیری انجام نشده است، دیدگاه استفاده از ماشین آلات بزرگ به عنوان پیش شرط توسعه مکانیزاسیون، رواج دارد و لذا وضعیت موجود، ارتقای سطح مکانیزاسیون را با مشکل اساسی مواجه می‌سازد. عیب دیگر اینکه در پی این اقدام اگرچه زارعین صاحب زمین شدند ولی چون اکثر آنها سابقه‌ی مدیریت یک مزرعه و مهم‌تر از آن بنیه و پشتوانه‌ی مالی لازم جهت تداوم و توسعه کار را نداشتند، نتوانستند کشاورزی موفق‌ی را پایه ریزی نمایند.

۱-۳- تشکلهای یا نظامهای بهره‌برداری ایجاد شده به دنبال اصلاحات ارضی در ایران

به دنبال اجرای اصلاحات ارضی و کوتاه شدن دست ارباب از مدیریت روستا، دولت برای پرکردن خلا به وجود آمده، به ویژه از نظر مدیریت روستا، تامین اعتبار و سرمایه لازم جهت کشاورزان، حفظ و نگهداری شبکه‌های آبیاری و دیگر زیرساختهای روستایی و بهبود وضعیت کشاورزی مناطق روستایی و کشاورزی، اقدام به ایجاد سازمانها و یا تشکلهایی به شرح زیر نمود:

- کشت و صنعتها
- تعاونیهای تولید روستایی
- شرکتهای سهامی زراعی
- تعاونیهای مشاع

با توجه به گستردگی موضوع تشکلهای یا نظامها، بحث و بررسی بیشتر در خصوص انواع تشکلهای یا نظامهای بهره‌برداری ایجاد شده به دنبال اصلاحات ارضی در ایران، را به مبحث "انواع نظامهای بهره‌برداری" که در جای خود مطرح می‌گردد، موکول می‌کنیم.

۱-۴- الگوی توسعه‌ی کشاورزی

دو نوع الگوی نسبتاً موفق در فرایند توسعه کشاورزی در دنیا را می‌توانیم از قرار زیر عنوان کنیم:

۱- الگوی مربوط به کشورهای توسعه یافته صنعتی مثل، انگلیس، امریکا و هلند که در آن بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در ارتباط متقابل با هم از توسعه‌ای نسبتاً متوازن برخوردار بوده و با گسترش واحدهای تجاری در قالب شرکتهای خصوصی خاص و عام دارای اراضی کشاورزی وسیع و یکپارچه و مکانیزه اند.

۲- الگوی مربوط به کشورهایی مثل چین، هند و ترکیه که در آن ایجاد واحدهای تولیدی و به ویژه تعاونیهای تولیدی و شرکتهای تجاری زمینه به کارگیری روش علمی و استفاده از ماشین آلات کشاورزی فراهم شده است ولی به دلیل عدم توانایی بخش صنعت و خدمات شهری در جذب مازاد جمعیت فعال روستایی سعی شده در سطح روستاها و در قالب بهره‌برداریهای چند منظوره به توسعه صنایع وابسته و ایجاد اشتغال و درآمد بیشتر از مهاجرت بیرویه جوانان روستایی به شهرها جلوگیری شود [۲۸].

البته تردیدی نیست که هر یک از این دو الگو، کاربرد تکنولوژی روز را به عنوان پیش شرط و لازمه توسعه بخش کشاورزی مورد توجه قرار می‌دهد اما الگوی کشورهای توسعه یافته صنعتی بیشتر بر یکپارچه سازی و افزایش اندازه قطعات و ارتقای مکانیزاسیون تاکید دارد در حالیکه الگوی دوم که بیشتر مربوط به کشورهای در حال توسعه است، بیشتر بر توسعه تشکلهای تعاونی و تجاری، جهت مدیریت بهتر واحدهای تولیدی تاکید دارد. به نظر می‌رسد الگوی کشورهای توسعه یافته صنعتی، برای کشور ما از کارایی و اثر بخشی لازم برخوردار نباشد چرا که لازمه کاربرد این الگو، در اختیار داشتن سطح تکنولوژی و مکانیزاسیون بالا، متوسط سطح بهره‌برداری بالا و قطعات کشت وسیع و یکپارچه و نظایر آن است که در حال حاضر، دست کم با نظام بهره‌برداری دهقانی موجود در کشاورزی کشور ما همخوانی ندارد. بنابراین الگوی دوم که بیشتر بر بحث اصلاح و تغییر ساختارهای موجود کشاورزی و نظام بهره‌برداری تاکید دارد، می‌تواند جهت حل مسائل و مشکلات موجود در کشاورزی کشور ما کاربرد بیشتری داشته باشد. با توجه به خردی، تعدد و پراکندگی زیاد واحدهای بهره‌برداری دهقانی و مهمتر از آن، فقدان یک سازوکار یا ساختار مدیریتی، لازم است این واحدها در قالب تشکل یا ساختاری مناسب سازماندهی گردند. با سازماندهی بهره‌برداران در قالب تشکلهای کار گروهی مناسب و ایجاد یک سیستم (نظام) مدیریتی منسجم و کارآمد، و انجام مدیریتی که شامل، برنامه ریزی، سازماندهی، نظارت و ارزشیابی و هدایت ورهبری (نقشهای مدیریتی)، می‌توان ظرفیت‌های موجود نیروی انسانی را در راستای تحقق اهداف کلان بخش کشاورزی بکار گرفته و کارایی نظام بهره‌برداری را ارتقا داد. از طرف دیگر تجربه نگارنده در خصوص اجرای طرحهای یکپارچه سازی اراضی در منطقه فعالیت شغلی خود و همچنین سایر مناطق اجرای طرحهای یکپارچه سازی جهاد کشاورزی موید این مطلب است که یکی از عوامل اصلی عدم موفقیت و یا کندی پیشرفت طرحهای یکپارچه سازی و توسعه مکانیزاسیون، جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و حقوقی مرتبط با آن بوده است. مسائل مربوط به ارزش گذاری قطعات کشت، امکان جابجایی قطعات، حل مسائل حقوقی و مالکیتی جابجایی قطعات و مهمتر از آن ایجاد آگاهی و